

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Du žingsniai į laisvę

Popiežius Jonas Paulius II, lankydamasis Lietuvoje, pasakė, kad mūsų visuomenė negalės eiti toliau, jeigu vieni neatsiprašys, o kiti – neatleis. Šie žodžiai labai svarbūs ir šiandien, nuo popiežiaus, kurį kitamet ruošiamasi paskelbti šventuoju, vizito praėjus dvidešimčiai metų. Praėjo dvidešimt metų – ar vieni iš mūsų atleido, o kiti – atsiprašė? Ar esame laisvesni – klausiamo to Dalai Lamos, lyg patys nežinotume, nejaustume?..

Atsiprašymas ir atleidimas – tai krikščionybės stebuklas, tai dalykai, kurie priartina mus prie metafizikos daug giliau ir svaigiau, nei galime numanyti. Tai patvirtinimas, kad žmogus yra žemės dulkė, bet – švytinti dulkė, dulkė ant Dievo kojų. Ir nors sovietmetis visais būdais stengėsi atsiprašymo ir atleidimo, taip pat – nuolankumo ir romumo sąvokas pažeminti, išjuokti, suniekinti kaip tamsios barbarybės ir vergiškumo liekanas, bet sovietinė sistema pati sukūrė vergą, kurio išdidumo likučius mes šiandien puikiai matome, kai už butelį degtinės ar dešros gabaliuką perkami ir parduodami balsai, už vergišką paklusnumą dalijami postai.

Todėl vergui, nesvarbu, kokios kategorijos jis būtų, valkata ar nomenklatūrininkas, atsiprašymo ir atleidimo sąvokos baises kaip jo silpnumo, negalės, pralaimėjimo ženklas. Todėl jis nepatiria atgailos svaigulio ir laisvės džiaugsmo – dėl šitos baimės. Galbūt net ir mirtį priims kaip visišką pralaimėjimą ir įžeidimą, sutriuškinimą, nors atsiprašiusiajam ir atleidusiam ji būtų tik slenkstis, tik atvertos durys, tik žingsnis į šviesą.

Atsiprašyti ir atleisti reikia abiems pusėms. Nedaug teko matyti tremtinių, kurie atleistų savo skriaudėjams, bet teko. Tos moters veido nepamiršiu iki šiol: skausmas jame spindėjo kaip šviesa, kaip šventumas. Ir neteko matyti nė vieno buvusio stribo ar milicininko, kuris atsiprašytų savo aukų: į teismo procesą klibinkščiuojantis senolis visiškai abejingas kameroms ir teigia nieko blogo nepadaręs, laikas buvęs toks, reikėjo gyventi, jis tik vykdęs įsakymus. O jo antroji pusė tiesiog žvėriškai puola žurnalistus – atrodo, tuoj įkās ar apspardys. Neabejoju, kad tokių dauguma – neatsiprašiusiųjų, nes jiems atrodo, kad nėra už ką – sudaro jaunojo Paleckio „Frontą“. Frontą, kuris iš esmės yra paskutiniosios mirštančių vergų gretos.

Kitas signalas, kad su visuomene kažkas negerai – po žiauraus merginos nužudymo Panevėžio rajone pasipylė siūlymai į Lietuvą grąžinti mirties bausmę. Daug apie tai kalbėta psichologų ir kitų sričių specialistų, pasiremta ir statistika, kuri byloja, kad mirties bausmė negelbsti nuo žiaurių nusikaltimų antplūdžio, veikiau jį sustiprina. Ir negali būti kitaip, nes mirties bausmė – smurtinis veiksmas, smurto įteisinimas, jau nekalbant apie tai, kad tokie siūlymai prieštarauja Europos Sąjungos įstatymams. Kai mirties bausmę siūlo įteisinti kai kurie politikai, tai tik puikiai apibūdina juos pačius – neigalius populistus, nesuvokiančius realybės. Kai to trokšta žmonės – galima tai suvokti kaip emocinį atsaką į nusikaltimą.

Bet tada man sunku įsivaizduoti Lietuvą kaip krikščionišką šalį. Per šventes nuo žmonių lūžta bažnyčios – ir visi jie nori mirties bausmės? Iškilmingi minėjimai, paminklų šventinimai, minios, susirinkusios į poezijos skaitymus – ir visi jie už mirties bausmę?.. Kažkaip baisu. Juk nusikaltėliai išauga tarp mūsų, jie neatsiranda iš niekur, jie yra mūsų tautos dalis. Vadinasi, kažkur yra didelė spraga, kažkas mūsų gyvenime negerai, jeigu šalia mūsų užauga žmonės, abejingi kito skausmui ir galintys su žmogumi pasielgti kaip su daiktu.

Todėl mums reikia išmokti atsiprašyti ir atleisti. Kad iš tiesų būtume laisvi, orūs ir stiprūs.

Jonas Benamis

Antano Sutkaus nuotr.

ŠVIESA BEGALINĖ

Aušros ugnim žėruoja upės...
Aušros rasa nužers laukus –
Ir tik žmogus, sapne sukniubęs,
Dar lyg vidurnaktis niūkus...

Bet amžių žinią apie Rytą
Jis tik primiršo, jo širdis –
Rūda, kur Meilė užslapstyta
Kaip jos nežemiška būtis...

Ir prie kiekvieno slenkščio laukia
Tokia negėstama žara,
Kad net žudikas Dievo šaukias,
Kad negailavusio nėra...

Ir atsilieps, kas pavadinti,
Vos tik pašauks Vajys rūstus –
Juk Petras Dievo išsiginti
Suspėjo tiktai tris kartus...

Ir tu, nors žemės labo troškis,
Pagieža, apmaudas valdys,
Širdie, prisikėlimui ruoškis –
Jau gieda antrąkart gaidys!

Jurgis Baltrušaitis
Iš rusų kalbos vertė Linas BrogaSPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas 2013 metų IV ketvirčiui suteikė 12,950 Lt paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Jonas Benamis. Du žingsniai į laisvę • **2-as psl.** A. M. Žemaitaitis. Susitikimas su Martynu ir Marija Purviniais • **3-as psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Panevėžio vyskupijos bažnyčios • **4-as psl.** Aidas Marčėnas. Sakiniai • **5-as psl.** Juozas Erlickas. Rubajatai • **6-as psl.** Lidija Veličkaitė. Pasišventusi protėvių istorijai ir Lietuvai (2) • **7-as psl.** Renata Šerelytė. Knygų apžvalga • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Monografija apie Adolfą Vaičaitį * K. Donelaičiui skirtos parodos

Susitikimas su Martynu ir Marija Purvinais

Algirdas Mikas Žemaitaitis

2013 m. rugsėjo 19 d. Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija pakvietė į susitikimą su Mažosios Lietuvos kultūros paveldo tyrėjais, draugijos nariais dr. Martynu Purvinu ir architektė Marija Purvinienė Lietuvos nacionalinio muziejaus salėje (Arsenalo g. 3, Vilnius).

Susitikimo tema: Mažosios Lietuvos kultūros paveldo tyrimai.

Draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas, pristatydamas svečius iš Kauno, pastebėjo, kad tokių taurių, mylinčių Lietuvą šeimų turbūt Lietuvoje nedaug. Tai gražus tandemas, puikus sugyvenimas, darnus, pasiaukojantis kūrybinis darbas Lietuvos ateities kartoms, nelaukiant atpildo bei įvertinimo.

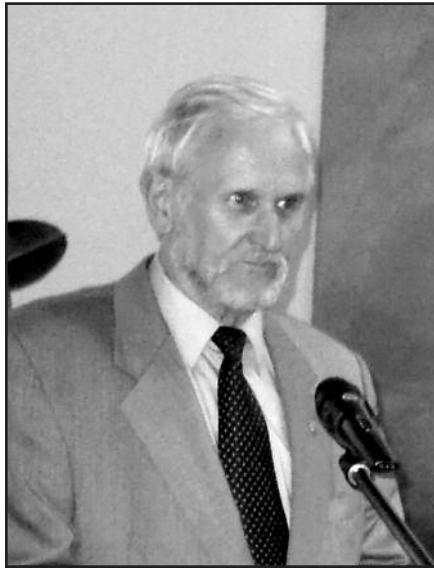
Priminsiu, kad Martynas Purvinas (g. 1947 12 13 Kaune) – Lietuvos architektas, istorikas, etnografas. 1970 m. baigė Kauno politechnikos institutą. 1980 m. Centriniam miestų statybos mokslo tyrimų ir projektavimo institute apgynė disertaciją „Architektūrinės-landšaftinės analizės teoriniai-metodiniai klausimai“; humanitarinių mokslų daktaras.

1970 m. buvo Žemės ūkio statybos projektavimo instituto architektas, 1971–1987 m. – Vilniaus inžinerinio statybos instituto Architektūros fakulteto aspirantas, asistentas, vyresnysis dėstytojas, nuo 1983 m. docentas, nuo 1987 m. Lietuvos statybos ir architektūros MTI (Architektūros ir statybos instituto) Architektūros teorijos ir perspektyvinių problemų sektoriaus, vėliau – Architektūros istorijos ir paveldo sektoriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. 1997 m. Mažosios Lietuvos enciklopedijos (MLE) I–II t. vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, III t. vyriausiasis redaktorius, 2000–2007 m. MLE grupės vedėjas. Jūrinės istorijos ir kultūros klubo „Budydys“ vicekomandoras, Etninės kultūros globos tarybos ekspertas.

Nuo 1972 m. sistemingai tiria Lietuvos senuosius kaimus ir liaudies architektūrą, urbanistiką, kraštovaizdį, o nuo 1980 m. – ir Mažosios Lietuvos kultūros paveldą. Paskelbė daugiau nei 2500 mokslinių, enciklopedinių ir publicistikos straipsnių apie kultūros paveldą, senuosius kaimus, liaudies architektūrą, Mažąją Lietuvą, urbanistiką bei kt. Asmeniniame archyve yra tūkstančiai nuotraukų, dokumentų ir pan.

Susitikimo metu dr. M. Purvinas supažindino su savo išleistais leidiniais.

Tai – solidi monografija „Rytų Lietuvos kaimų istorinė raida“ (2011, 707 p.). Ji paremta autoriaus ilgamečių (dar 1972 m. pradėtų ir kelis dešimtmečius nuosekliai tęstų) Rytų Lietuvos ir kitų regionų senųjų kaimų tyrimų rezultatais. Šiame veikale (planuojamo monografijų ciklo apie Rytų Lietuvos kaimų istorinę raidą pirmojoje knygoje) pateikiami Lietuvos (ir Rytų Lietuvos kaip specifinio etnokultūrinio regiono) kaimų bei jų istorinės raidos apibūdinimai, kaimotyros (kaip specifinės mokslo disciplinos) teoriniai ir metodiniai pagrindai, Mėžionių kaimo Švenčionių rajone sisteminio aprašymo (parengto

Dr. Martynas Purvinas

1984–1988 m.) fragmentai ir tos medžiagos analizė, atskleidžianti istorinius savitus Rytų Lietuvos kaimų bruožus.

Toje pačioje „Lietuvos kaimų istorinės raidos“ serijoje prieš pat Naujuosius metus pasirodys ir tokios pat apimties knyga „Mažosios Lietuvos kaimų istorinė raida“. Joje pirmą kartą bus išsamiai apibūdinta apie keliasdešimt žvejų kaimų Kuršių marių pakrantėse. Jei pavyktų išspausdinti dar kelis tokius tomus (po 50 sp. lankų), tai, pasak autoriaus, jo gyvenimas nebūtų visiškai tuščiai gyventas. Leidžiamoje knygoje yra kai kurie ir asmeniškai sentimentai, kadangi M. Purvino protėviai gyveno Juodkrantėje, Nidoje, prie Klaipėdos ir kt. Jaunystėje teko net senoviška žvejų valtimi (kuršvalte) per ekspediciją apiplaukti visas Kuršių marias.

Kodėl pradėta nuo kaimų? Lietuva tūkstančius metų buvo agrarinis kraštas. Kaimai per šimtmečius išlaikė savo tapatybę, etniškumą, lietuvių ir pan. dalykus. Įvairiuose etnografiniuose regionuose (džūkai, žemaičiai ir kt.) patys kaimai bei jų raida skirtinga, nes buvo nevienodos raidos sąlygos. Kitos šalys jau prieš šimtą ar daugiau metų išleido panašius leidinius.

Kitas leidinys – „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ (2011, 352 p.).

Nuo 1980 m. tyręs Mažosios Lietuvos kultūros paveldą (sovietmečiu ir neoficialiai), dr. M. Purvinas per tris dešimtmečius surinko gausią medžiagą apie savitus to regiono kaimus. Knygoje apibūdinami 39 senieji Mažosios Lietuvos kaimai dabartiniuose Klaipėdos, Šilutės, Tauragės ir Jurbarko rajonuose bei Pagėgių savivaldybėje. Aprašoma jų istorinė raida,

Architektė Marija Purvinienė

pačių gyvenviečių bei jų sodybų pokyčiai, kaimų plėtra (kai kada ir sunykimas), tenykščių gyventojų verslai ir gyvenimo ypatybės. Apibūdinami įvairaus pobūdžio kaimai buvusiam Klaipėdos krašte – nuo buvusio pajūrio žvejų kaimo Karklininkų – Karklės šiauriau Klaipėdos iki buvusio pasienio kaimo Antšvenčių tarp Smalininkų ir Jurbarko.

Dr. M. Purvinas kartu su žmona Marija pirmą kartą Lietuvoje išleido monografiją „Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai“ (1 kn., 2010, 464 p.) apie vieno regiono tradicines kapines. Joje aprašytas ne vienas tūkstantis tam kraštui būdingų antkapinių paminklų.

Monografijos objektas – Mažosios Lietuvos (kaip savito etnokultūrinio regiono) senosios kapinės, ten statyti tradiciniai antkapiniai paminklai ir kita tokių kapinių įranga. Jos tikslas – remiantis autorių sukaupia ir kita šiuo metu žinoma medžiaga, apibūdinti senųjų kapinių ir antkapinių paminklų įvairiose Mažosios Lietuvos vietovėse ypatybes. Knygoje pateikta trijų skirtingų vietovių kapinių paveldo tyrimo medžiaga parodo buvusius krašto kapinių ir antkapinių paminklų lokalius savitumus, nulemtus tradicinės gyvensenos ypatybių, gamtos sąlygų, geografinės padėties ir pan. Taip pat pateikiamos bendros žinios apie Mažosios Lietuvos kapines ir antkapinius paminklus, apžvelgiama jų tyrinėjimų istorija.

Mažosios Lietuvos kaimai, sodybos ir pastatai populiariai aprašyti leidinyje „Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra“ (2008, 64 p.).

Jau bibliografinė retenybė virtusi knyga „Būdingi tradicinės architektūros pavyzdžiai Nemuno deltos re-

gioniniame parke“ (1999, 143 p.). Dabar jau kai kurių aprašytų pastatų apie Rusnę nebesurastume.

Senuose XVIII a. dokumentuose Vokietijoje autoriui teko aptikti įvairių įdomių fragmentų ar pavardžių, kurios liudija, kad tuo metu apie Kuršių marias buvo lietuviškas kraštas. Dėl įvairių priežasčių vyko gyventojų migracija iš Didžiosios Lietuvos į Mažąją ir atvirkščiai, kai kuriems (ar jų palikuonims) pasisekdavo padaryti net karjerą.

Vėliau dr. M. Purvinas prisiminė įvairius nutikimus, susitikimus keliaujant po Mažąją Lietuvą – Karaliaučiaus kraštą. Kultūros paveldo likučių padėtis liūdna. Senieji pastatai ardomi dėl kokybiškų raudonų plytų. Visos kapinės sunaikintos, kapai mažiausiai po penkis kartus iškasinėti, kai kur mėtosi sutrūniję karstai su palaikų kaulais. Gaila, kad nėra valstybinės programos Mažosios Lietuvos kultūros paveldo likučių išsaugojimui, nes trūksta politinės valios.

Aktyvi savo vyro bendražygė Marija Purvinienė (g. 1948 06 03 Ukmergėje), architektūros ir urbanistikos paveldo tyrėja, architektė, 1970 m. baigusi Kauno politechnikos institutą tapo Architektūros ir statybos instituto mokslinė darbuotoja, parašė daugiau kaip 300 mokslinių ir publicistikos straipsnių Lietuvoje bei užsienyje. Savo pasisakyme ji, labiau kaip architektė, o ne kaip mokslininkė, akcentavo, kad tikras architektas ar urbanistas gali iš mažiausio akmenuko kažką sužinoti ir sukurti. Pastatai būna tradiciniai ir netradiciniai. Svarbu nepamiršti tradicinės terpės dabartiniuose projektuose, būtinai išsaugoti tą autentiškumą, kas dar likę iš anų laikų. Būtina nepamiršti romantizmo, nes tai gali dominti ne tik mūsų vaikčius, bet ir užsienio turistus. Tyrėja paminėjo, kad ir Klaipėdos krašte 80 procentų (dabar jau gal ir daugiau) kapinių yra sunaikinta.

Draugijos garbės pirmininkas prof. habil. dr. Sigitas Kregždė apibendrino susitikimo rezultatus, pasiūlė nenuilstančių kultūros paveldo tyrėjų M. ir M. Purvinų kandidatūras teikti valstybinei Jono Basanavičiaus premijai gauti (salėje – plojimai).

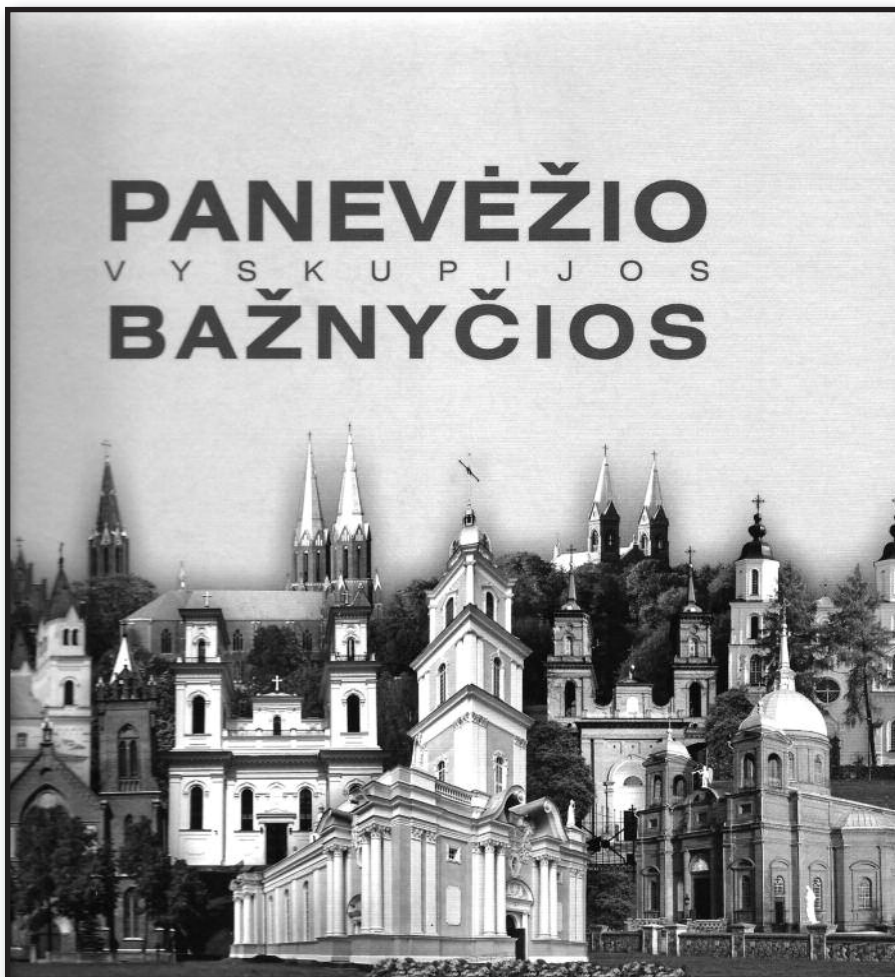
Susitikimo pabaigoje M. ir M. Purvinai atsakė į klausimus, buvo pagerbti gėlių puokštėmis. Susirinkusieji džiaugėsi tokia proga galėję daugiau sužinoti apie Mažosios Lietuvos kultūros paveldo būklę, paveldo tyrimus ir perspektyvas.

Draugijos valdyba dėkoja LNM už svetingą priėmimą. □

Susitikimo akimirka.

Algirdo Miko Žemaitaičio nuotraukos

Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų mažoji bazilika

Panevėžio vyskupijos bažnyčios

Romualdas Kriaučiūnas

Vyr. redaktorė Danguolė Kandrotienė. *Panevėžio vyskupijos bažnyčios* – iliustruotas žinynas. Terra Publica, Kaunas, 2012

Mano dideliame nustebimui, savo įvadiniam žodyje tuo metu buvęs Panevėžio vyskupijos vyskupas Jonas Kauneckas nė žodžiu neužsimena apie Broniaus Kviklio parengtą enciklopedinį septynių tomų leidinį – „Lietuvos bažnyčios“, išleistą Lietuvių enciklopedijos leidyklos Bostone, JAV, 1980–1985. Ketvirtas to stambaus veikalo tomas (iš viso – 532 psl.) skirtas Panevėžio vyskupijai. Minėtajam leidiniui pagrindžio sąlygomis buvo surinkta daug medžiagos bei nuotraukų. Ten buvo pateikta daug vertingos istorinės medžiagos, šimtai slapta atgabentų nespaltvotų nuotraukų.

Dabar aptariamame leidinyje pateiktos tik spalvotos nuotraukos ir trumpi, glausti bažnyčių aprašymai, tad leidiniui labai tinka jo kaip iliustruoto žinyno aptarimo pobūdis. Išvardyta vienuolika tekstų autorių ir gausybė nuotraukų šaltinių. Vyriausiasis projekto fotografas – Vytautas Kandrotas.

Įvade skaitome, kad dabartinės vyskupijos teritorijoje pirmosios bažnyčios pradėtos statyti prieš 600 metų, tuoj po Lietuvos krikšto, Vytauto Didžiojo laikais. Pati Panevėžio vyskupija buvo įsteigta 1926 m. Tada pagal arkivyskupo Jurgio Matulaičio planą senoji Žemaičių vyskupija buvo padalinta į tris naujas vyskupijas. 1940 m. Panevėžio vyskupijoje buvo 91 parapiinė bažnyčia, 27 filijos, 7 rektoratai, 82 koplyčios, 236 kunigai, o katalikų skaičius išaugo iki 419 000. 1997 m. buvo įkurta Šiaulių vyskupija, kuriai iš Panevėžio vyskupijos perduotas Šeduvos dekanatas, išskyrus Smilgių parapiją. Dabar iš 113 veikiančių bažnyčių tik 53 turi nuolatinį kunigą. Kitos aptarnaujamos iš kitų parapijų atvykstančių kunigų.

Vyskupas Jonas Kauneckas džiaugiasi, kad šiame albume randamos visos Panevėžio vyskupijos bažnyčios – mūrinės, medinės, puošnios ir pačios kukliausios. „Visas jas rūpestingai kelis šimtmečius statė ir puošė šimtai tūkstančių tikinčiųjų aukštaičių, dažnai neturtingų ir vargingų. Tų bažnyčių ir koplyčių didybė ir grožis – tai gyvo aukštaičių tikėjimo liudijimas“ (9 psl.).

Knygoje abėcėlės tvarka pateikiamas visų devynių vyskupijos dekanatų ir ten esamų bažnyčių aprašymas: Anykščių, Biržų, Kupiškio, Panevėžio, Panevėžio ir Krekenavos, Pasvalio, Rokiškio, Utenos

ir Zarasų. Poros puslapių ar trumpesniuose aprašymuose pateikiama trumpa kiekvienos bažnyčios istorija, aptariama jos išorė (bokštai, varpinė, varpai, šventorius) bei vidus (altoriai, statulos, paveikslai, sakykla, vargonai). Minimai atleidai ir jų laikas. Skaitydamas pagalvojau, kad šis trumpas bažnyčių apibūdinimas labai tiktų lankstinukams, kurie galėtų būti atspausdinti ir dalijami bažnyčias lankantiems tikintiesiems ar šiaip ten užklydusiems turistams. Kiekviena bažnyčia turi savo išskirtinę istoriją, kurios nesužinosi vien pažvelgęs į bažnyčios statinį.

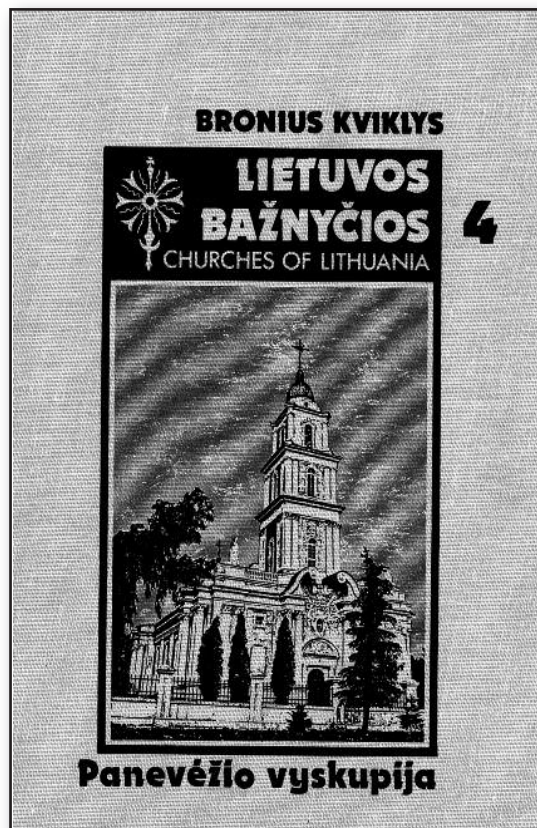
Ant knygos viršelio rašoma, kad vyskupijos širdis yra Panevėžio Kristaus Karaliaus katedra. Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų mažoji bazilika garsėja stebuklinguoju Dievo Motinos paveikslu, esančiu didžiajame altoriuje. Didesnę architektūrinę ir meninę vertę turi mūrinės Alantos, Anykščių, Biržų, Joniškėlio, Jūžintų, Palėvės, Pandėlio, Pasvalio, Panevėžio Šv. Apaštalo Petro ir Povilo, Pumpėnų, Rokiškio, Troškūnų, Vabalninko, Vyžuonų, Utenos Kristaus Žengimo į dangų ir Zarasų bažnyčios.

Man ši knyga ypač įdomi tuo, kad aš Panevėžio vyskupijoje gimiau. Katedroje susituokė mano tėvai, o po daugelio metų ten aukso žiedus sumainė ir mano jauniausias sūnus Aldas su Irena Vadoklyte. Buvau krikštytas ir pirmąją komunią priėmiau Naujamiesčio Šv. Apaštalo Mato bažnyčioje. Kiek arčiau mūsų gyvenvietės buvo kita bažnyčia Berčiūnuose, suprojektuota architekto Jono Muloko. Jos pamatai buvo pašventinti 1941 m. Jau baigiant ją statyti, šv. Mišios vasarą dar buvo laikomos šventoriuje. Grįžę komunistai bažnyčią susprogdino 1956 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, iš tos bažnyčios griuvėsių atminimui parsivežiau raudonos plytos gabalą. Netoli buvusios bažnyčios 1994 m. buvo pašventintas naujos Berčiūnų Lietuvos Kanikinių bažnyčios kertinis akmuo. Naująją bažnyčią su senosios pamatais jungia tautodailininkų Adžio Teresiaus, Algirdo Varžinsko, Mindaugo Būgos sukurta koplytstulpiai, kuriuose įamžintos Kristaus kelio kančių stotys. Ant senosios bažnyčios pamatų pastatyta Antano Kmieliausko sukurta Prisikėlusio Kristaus skulptūra.

Kita širdžiai artima bažnyčia yra Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos bažnyčia Inkūnuose. Iki Antrojo pasaulinio karo nedidelis Inkūnų kaimas (tik šešios sodybos) priklausė Svėdasų parapijai. Inkūnų bažnyčios statybos iniciatorė ir parapijos rėmėja buvo Anelė Stukaitė-Šukienė, garsėjusi ypatingu dievobaimingumu ir dosnumu bažnyčiai. Gyvendama Debeikuose, ji skyrė lėšų bažnyčios statybai.

Jai persikėlus į Inkūnus, Panevėžio vyskupas leido viename jos namų kambaryje įrengti laikiną koplyčią, kurioje pradėtos aukoti Mišios. 1939 m. Anelė Šukienė parapijai paaugojo 10 ha žemės. Kitus 17 arų ji skyrė Inkūnų kapinaitėms plėstis. Šią bažnyčią 1942 m. spalio 18 d. pašventino vysk. Kazimieras Paltarokas. Ir aš ten buvau, išitvėręs savo senelės Anelės Šukienės sijono. Jau pasibaigus karui ūkyje prie bažnyčios gyveno jos marti, ištejęs už Juozo Šukio. Grįžę iš Sibiro jie toliau ta bažnyčia rūpinosi ir prižiūrėjo. Jaunoji Anelė Šukienė mirė pernai ir palaidota kapinaitėse, kurių žemę jos anyta paaugojo. Tose kapinaitėse amžiną atilsį rado ir mano tėvelis Mykolas. Netoli jo jau turiu užsisakęs vietą ir savo palaikams.

Knyga maloni ne tik akiai, bet ir tikinčiųjų širdžiai. Ji atspausdinta ant kreidinio popieriaus ir yra neįprasto kvadratinio formato. Į kišenę tikrai netelpa, bet galėtų rasti vietos keliautojo po Lietuvą lagamine. Besivažinėjant po Panevėžio vyskupiją, ji labai padėtų atkurti bažnyčių, pro kurias pravažiuojama, istoriją, o susigundžiusiems jas aplankyti suteiktų progą apie visa tai pamąstyti. □

efoto.lt nuotraukos

Gedimino papėdėje

Daugybė mūsų ir peteliškių nusėda Gedimino paminklą, duodasi aplinkui ant riedlenčių etc., etc. Čia aš taip gražiai apie akimirksniu išgražėjusį ir susiporavusį trumparankovį jaunimą, kai pats einu vos ne vienas, vos ne su kailiniais.

Pagal žmonių pavasarinio nusirenginėjimo tempą galima spręsti apie jų amžių – apie amžių, ne apie metus.

Trečia karta nuo žagrės

Architektas Justinas Žalys, trisdešimtmetis poeto Justino Marcinkevičiaus vaikaitis, prie Velykų stalo dauždamasis kiaušiniais: „Gal jums ir keistai mano klausimas nuskambės, bet – iš ko pagaminti krienai?“

– Iš ašaros Dievo aky..

Už ką?

Mama – Viliūtei ir man: „Ar jūs nematote, kaip aš jūsų pasiilgstu, kaip su jumis atsigaunu? Pangus toks geras, Aldona ir Donė tokios nuostabios, o čia – ateina Aidas, turiu ant ko išsiliėti, aprėkti ir, svarbiausia, visada yra už ką“.

Padorus variantas

Pavyzdžiui, šis simpatingas jaunuolis. Bus senas ir ganėtinai intelektualus, dievai žino, kuo užsiimantis, *tipo* žurnalistas. Jaunimui įdomus pa-

šnekovas, ugdytojas, beveik Bronys Savukynas... Žinos apie mus, nebeesančius, daug įdomių, didingai juokingų istorijų, kuriose veikė ir pats (netgi kai nedalyvavo). Ačiū Dievui, taip ir neparašys apie visa tai knygos.

Kodėl rašau eilėraščius

Jaunystėje jaučiau, kad gebėčiau susukti puikų filmą, parašyti šio to vertą romaną etc. Ką nori, tik ne eilėraštį. Gerą eilėraštį parašyti (bent man) – neįmanoma, beviltiška. O ir dabar, dėkui Dievui, dar vis jaučiu tą patį.

Karališka

Labai seniai, man dar nė nemėginus rašyti ir valdyti pasaulių, Romo Daugirdo mama, gydytoja psichiatrė, entuziastingai ištarė: „Jums šizoidinė psichopatija – poetų ir karalių liga“! Dabar štai mąstau, kokia vis dėlto graži, persunkta saldžia neapykanta, ta karališka poetų tarpusavio meilė.

Pokalbis

Poezija ir filosofija. Jin ir jan. Poezija klausia: „Kam rašyti storas migdančias knygas, jei visa tai galima pasakyti vienu sakiniu?“ – „Štai dėl to, kad vienu sakiniu pasakyti galėtum, jas ir reikia rašyti“, – atkerta filosofija.

Tikriausiai

Liudvika Pociūnienė prisipažino, kad labai bi-

jojo kalbėti su manimi; jai rodės, kad yra per menkai tokiam atsakingam reikalui išprususi. Ir aš labai bijojau kalbėtis su Liudvika Pociūniene, ir man atrodė, ypač pasižiūrėjus jos laidų ciklą apie MKČ, kad esu ne vien per menkai išprusęs, bet, kaip visada, ir kvailas. Tad pokalbis tikriausiai pavyko.

Suprantama, kad nesuprantu

Šiandien, eidamas apsnigtu getu, vėl patyriau tą palaimingą pojūtį, kuris gelbėjo jaunystėje ir kuriam turėčiau dėkoti už tai, ką šiame gyvenime suvokiau, už tai, ką gal dar suvoksiu, už tai, ko šiandien nesuprantu, ir nesuprasdamas jaučiu visa savo esybę: besitvenkiančias, ore tvyrančias kūrybines galias, kai visas būties siaubas, netgi veik nepakeliamas siaubas, visos nuoskaudos ir neteisybės, visi sąžinės priekaištai gyvenimą atspindinčiame akimirksniui prisiartinusios mirties veidrodyje tampa privaloma rišamąja medžiaga mūsų, Viešpatie, slaptingose viešosiose statybose, kai pristigęs pareikalauji...ko? Suprantama, skiedinio.

Neapsigauk

Nėra sunku persiimti vidutinybių tau primetamomis jų žaidimo taisyklėmis ir jų pasaulio, kuriame atseit stipresnieji daro įtaką atseit silpniesiems, matymu. Esi išskirtas – tau duota rami, neaptemdyta sąmonė, idant suvoktum, koks nereikšmingas esi. Ir kiek tame nereikšmingume laisvės. Idant ja, visai to nenorėdamas, veiktum stipriuosius ir reikšminguosius.

Jūratė ir ateiviai

Naktį prie apšalusios ižą malančios jūros, toliuose vaiduokliškai siūruojant keleto paklydusių laivų žiburiams, o danguose kažin kam žybčiojant, paašikėjo toks faktas: filosofijos profesorė tiki ateiviais. Ir štai jau mėgina tais ateiviais įtikinti mane. Bet ji per televizorių apie ateivius matė tik vieną laidą. O aš gal dvidešimt, tad mane įtikinti ne taip paprasta. Tai kas, kad jų šaltose lėkštėse kadais esu praleidęs ne vieną kažin kur dingusią parą, tai kas, kad esu siaubingų ateivių eksperimentų auka, – šis naivus profesorės patiklumas man įdomesnis už visus „X failus“.

Paraiška kūrybinei stipendijai

Jei gausiu stipendiją, pasižadu jums, brangūs kultūros puoselėtojai, tais metais – o ir dar kelis jūsų ir likimo dovanotus metus – nebekliedėti, nebeišleisti nė vienos knygos.

Išmanusis neišmanėlis

Turiu keistų savybių. Esu šiek tiek panašus į prisilietimu bet ką auksu vertusį mitinį karalių Midą – mano rankose beveik visi daiktai tampa ok-simoronais. Pavyzdžiui, šis išmanusis telefonas – tikru neišmanėliu.

Galite bėgti

Airijoje, Monachane, per poezijos skaitymus pirmoje eilėje muistosi ir kankinasi tuzinas pradinukų. Skaitymams įpusėjus gailėstinga moteriškė atsistoja ir sako: „Vaikai, matau, jums jau nusibodo, galite bėgti“. Vaikai džiaugsmingai suklega ir pakyla. Tik staiga vienas keistas berniukas droviai šypsodamasis sako: „O man visai nenusibodo“. „Nusibodo!“ – nukerta moteriškė. Vaikas atsidūsta ir lėtai išsliūkina.

Projektas

Turiu porą nuotraukų iš Venecijos, San Mike-lės salos kapinių: aš ir Ezra Poundo kapas, aš ir Josifo Brodskio kapas... O jei taip projektėlį! Aš prie visų man reikšmingų kapus užgyvenusių poetų kapų. Ir finale – jie visi prie mano kapo.

Aidas Marčėnas. Sakiniai, 2010–2012. Menkoji eseistika. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013

JUOZAS ERLICKAS

MANO GYVENIMAS

Buvo vasara. Klykė žuvėdros.
Buvo pievos nepaprastai žalios.
Aš sėdėjau ant kalno žiūrėdamas,
Kaip gyvenimas eina pro šalį.

O jis ėjo saulėlydžio vieškeliais
Pro malūnus, pro krautuves uždaras,
Pro smukles, pro stotis ir pro viešbučius,
Kaip kareivis pavargęs – į vakarus...

Ir aš vienas po žydinčiu putinu
Išsigandęs ilgai dar sėdėjau,
O jis ėjo tolyn pasipūtęs
Ir visai į mane nežiūrėjo.

Tik dar akmenį sviedė... (Už ką?)
Apvirtau it suskilus stiklinė...
Ir priėjo laukinė ožka...
Ir kaip lapą mane nusiskynė...

PUNKTAI SAKYMŲ RUBAJATAI

Jei nieko įdomaus nesugalvoji, –
Tačiau vis tiek knygas rašyti nori, –
Tai ir rašyk.

Atėjo štai pavasaris, ir tu va
Į moteris kraipai keistoką žvilgsnį vis,
Tačiau suprask – kitaip tik apsilvkę jos,
O viduje – tas pats, kas žiemą buvo.

Jei kartais išlošei tu šimtą rublių,
Nebūtina tuoj pat visus pragerti,
Verčiau nupirk sau padoresnį rūbą
Ir nuvažiuok į kiną porą kartų.

Jei kartais parašei tu knygą kokią,
Iš aukšto nežiūrėk į kitą, nes
Nuo rašymo nepadidėjo protas
Dar niekam, – išprotėjo gi ne vienas.

Sakau aš tau – gamta yra skaisti,
Tačiau žmogus ne visada toksai,
Ir dar ilgai taip bus, jeigu jisai
Degtinę gers, o knygų neskaitys.

Dėl ko tu vėl nutraukei mano mintį,
Paklausus, ką išvirti vakarienei...
Tą klausimą kartoji man kasdien...–
Bet ar svarbu tai, kuom Kūrėjas minta!

Jeigu kažką praskirdamas tau šūktelėjo
Varnėnas, o tu jo nesupratai, –
Susimąstyk, argi nereiškia tai,
Kad nuo gamtos esi tu atitrūkęs jau?

Jei tavo draugas serga, lovoj guli,
Kentėdamas, kad artinas mirtis,
Netinka, atsinešus pilną butelį,
Jo klausinėt – ar tu mane gerbi?..

Jei tau kokia gėlė patinka,
Tai būtinai ją apdainuok,
Su savo moterim palygink
Ir į redakciją paduok.

Jei, kaip sakoma, viskas praeina,
Tai kodėl tamsta nepraeini?

Jei tavo mergina sutiko Kitą
Ir tu esi dėl to labai sujaudintas,
Vis tiek nebūtina tai aprašyti
Ir nešti į leidyklą, kad išspausdintų.

Neklausinėk – ar galima? – duris pravėręs.
Viskas galima, jei dievo nėra.

Erlickas, Juozas. Raštai ir kt.: Humoreskos, humoristiniai eilėraščiai
ir pjesės. – Vilnius: Vaga, 1987.

Pasišventusi senajai protėvių istorijai ir Lietuvai (2)

Lidija Veličkaite

Pabaiga. (Pradžia – 2013 m. spalio 5 d. „Kultūroje“)

Prof. Romualdas Grigas, kaip atstovaujantis mokslo bendruomenę, kalbėjo, kad jie, rašantieji knygas, ypač garbiame amžiuje, nesąmoningai mąsto, kad tai yra atsisveikinimo tekstai. Bet tai nėra minorinės gaidelės. Atsisveikinimas visada teikia jėgų ir giluminių paskatų pasakyti kažką dar daugiau, stipriau, neišsinešti su savimi į nebūtį. Profesorius sako, kad šis garbės daktarės Jūratės Statkutės de Rosales vizitas yra ypač produktyvus. Prieš porą metų vizitas taip pat buvo pakankamai turiningas, bet šiandieninis stebina gerb. Jūratės stiprybę. Jos veikla įvertinta aukščiausiais Venesuelos ordinais, taip pat ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi (1996 m.). Kai prof. R. Grigas pirmą kartą pamatė Jūratę Lietuvos televizijos laidoje, pagalvojo, kad štai atsirado mūsų panoramoje asmenybė, panašiai kaip sovietiniais metais – Marija Gimbutienė. Jis teigė, kad kai kam Lietuvoje nepatiko Jūratės darbai ir jie tiesiog blokavo jos knygų išleidimą. Nors šiandieną mes turime perpildytas auditorijas žmonių, bet nėra valstybinių įstaigų oficialiosios pozicijos. Jos kažkaip stengiasi nutylėti. Ir neaišku, kodėl?

Norėdamas pasakyti keletą argumentų dėl mūsų istorikų diskutuojamų gerb. Jūratės Statkutės de Rosales darbų pamatinių dalykų, prof. R. Grigas priminė, kad yra tiesiog detektyvinė „Vesles knyga“ rusų kalba. Nors tekstai knygoje datuojami XI a., bet pasakojimuose kalbama apie daug ankstesnius laikus. Iš pasikartojančių tekstų matyti, kad jie buvo perduodami „iš lūpų į lūpas“. Tuose tekstuose žiniai nuolat ir nuolat kalba apie godus, godų žemę, godų jūrą, tikriausiai Azovo. Rusų vertėjai žodį „godas“ vertė į „gotas“, pagal istorijos mokslo tradiciją. Tekstuose kalbama apie slavų kovas su godais, apie godų su vadu Alarikiu užimtą Romą. Šie visi pasakojimai, nors ir kaip jie būtų ignoruojami, siejasi su gerb. Jūratės darbais.

Prof. R. Grigas, kalbėdamas apie J. Statkutę de Rosales, sako, kad ji, kaip ir prof. Marija Gimbutienė, paaukojo visą savo sąmoningą gyvenimą istorinei „pėdsekystei“ – mūsų protėvių ir jų kraujo, jų dvasinės kultūros giminaičių paieškoms.

Garbės daktarė Jūratė Statkutė de Rosales padėkojo visiems susirinkusiems į šį jai skirtą renginį, ypač stovintiems ir sėdintiems ant grindų. Pavadino tai pasišventimu. Pagyrė dokumentinį filmą apie ją kūrusį autorių ir režisierių Stasį Pet-

Profesorius Romualdas Grigas dalija autografus.

Žilvino Petkaus nuotr.

kų ir „Versmės“ leidyklos vadovą Petrą Jonušą kaip tikrus žiniasklaidos specialistus.

Kalbėdama apie pirmąją 2011 m. leidyklos „Versmė“ išleistą knygą „Europos šaknys ir mes, lietuviai“, lietušią baltų išeities tašką, kalbėtoja pabrėžė, kad Scandia nebuvo Skandinavija. Autorė nustatė, kad Skandinavija atsirado XIX šimtetyje, maždaug tada, kai atsirado „baltų“ pavadinimas, išbraukęs senąją mūsų tautos vardą – gudai. Žodis „baltai“ yra naujadaras. Jį sukūrė vokiečių kalbininkas Georgas Heinrichas Ferdinandas Neselmannas (Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann) 1845 m. Nes išgalėjus teorijai, kad gotai buvo germanai ir tada kilus painiavai, seniausios Europos tautai reikėjo sugalvoti naują vardą.

„Išeities taškas yra baltų žemėse ir, svarbiausia, nuo Vyslos žiočių į rytus. Pirmoje knygos dalyje, kuri pradžioje buvo tikrai rastų dokumentų rinkinys, yra ir du labai stiprūs archeologų patvirtinimai. Archeologija, kaip žinoma, yra vienas tiksliausių mokslų. Jis remiasi daugybe kitų tikslųjų mokslų ir, ką archeologai pasako, vargu ar užginčysi“, – sako Jūratė Statkutė de Rosales.

Prof. Vladas Žulkus 1995 m. pastebėjo, kad Vyslos žemupyje gyvavusi vadinama Vielbarko kultūra, kai vyko pirmasis žygis į pietus, nuo kurio prasidėjo tautų kraustymasis, negalėjo būti germaniška, o buvo baltiška. Lemiamą žodį tarė prof. Eugenijus Jovaiša 2013 m. savo išleistoje knygoje „Aisčiai“, įrodydamas, kad tas išeities taškas buvo baltiškas.

Antroje knygos dalyje, kuri papildomai įdėta 2013 m. išleistoje knygoje, autorė rėmėsi atrastomis dvejomis mažomis knygutėmis, į kurias visiškai nebuvo kreipta dėmesio, ypač Ispanijoje. XIII a. Toledo arkivyskupas Rodrigas Chimenezas de Rada (Rodrigo Jimenez de Rada, 1170–1247), didelės istorijos apie gudus autorius, prieš mirdamas paliko dvi knygutes, kurios buvo visiškai nesuprastos,

Prof. R. Grigas, kalbėdamas apie J. Statkutę de Rosales, sako, kad ji, kaip ir prof. Marija Gimbutienė, paaukojo visą savo sąmoningą gyvenimą istorinei „pėdsekystei“ – mūsų protėvių ir jų kraujo, jų dvasinės kultūros giminaičių paieškoms.

buvo neaišku, kam jos reikalingos. Neseniai jas atradusi autorė pamatė, kad pirmoje knygutėje yra aprašoma, kas buvo per visą Rytų Europos istoriją, pradedant nuo Pabaltijo ir einant iki Juodosios jūros, kiek vėliau Vakarų Europoje, kas buvo gudų priešai. Antroje knygutėje aprašoma, kas buvo savieji, kokios tų baltų grupės buvo viena tauta. Autorė sako, kad iš tų knygelių nepaprastai daug kas ima aiškėti – kas buvo savieji, o kas priešai. Viso to ėjimo į pietus politika pasidaro visiškai aiški, kiekvienas politinis įvykis įgauna savo logiką, savo prasmę. Pasirodo, priešai buvo vandalai ir suevai (germanai) vakaruose. Rytuose, pagal arkivyskupą, priešai buvo hunai ir alanai, kurie tikrai atėjo iš

Nukelta į 8 psl.

Jūratė Statkutė de Rosales

KNYGŲ APŽVALGA

Renata Šerelytė

Aidas Marčėnas. Sakiniai, 2010–2012: menkoji eseistika.

– Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013

Aidas Marčėnas, įvardydamas knygos žanrą kaip „menkają eseistiką“, anaip tol nesumenkino nei paties žanro, nei šią knygą parašiusio asmens. Man regis, kad nė neketino, ir tai labai išmintingas sprendimas. Žodis „menkas“ poetui ir filosofui (o poezijos ir filosofijos paralelių kūrinys apstu, ir labai iškalbingų, man labiausiai patiko damų laukimas teatre prie tualetų ir filosofijos profesorės tikėjimais ateiviais) veikliausiai reiškia ne tiek silpną ir nereikšmingą, kiek bekūnį, mažą, ištirpstantį, išnykstantį, pasiglemžiamą didesnės, galingesnės substancijos. Paradoksalu, tačiau pasiglemžtas „menkas“ tampa didžiosios substancijos dalimi, taigi – dideliu, o gal net didingu.

Kas gi yra „menka“ šioje knygoje? Be abejonės, tai turi būti labai gerai pažįstamas objektas, kad galėtum jį taip traktuoti. Ir kas gi kitas, jei ne sakiny. Sakinys kaip kasdienybės užrašas, kaip sapno stenografija, kaip laiko žymuo ir laikmečio atspalvis. Gal netgi kaip vandens apytakos ratas – ne veltui ant knygos viršelio debesų fotografija (fotografas – Algimantas Kunčius). Įdomi ši sakinio geometrija – pretenduodamas į liniją, tiesę, iš esmės jis yra apvalus, ir autorius tai žino, todėl jo užrašuose tiek daug akinių, aštuoniukių ir taškų.

Žinoma, autorius stengiasi būti kuklus, jo distancija tarp didžiojo ir menkojo, mažojo „aš“ pakankamai išmintinga. Ir nors manija susimenkinti, susikuklinti yra tokia pat sadomazochistinė dvasinė vertybė, kaip ir pasipūtimas ir susireikšminimas, bet jos abi kažkodėl labai kotiruojamos tarp literatų, ypač „pasišventusių“ ir „atsidavusių“ kokiam nors kilniam tikslui. Prisiskaičius Marčėno „Sakinių“, norisi iš vieno žodžio išmesti sangražinę dalelytę „si“, o iš kito – trečiąją raidę nuo pradžios. Tada jie tampa pakenčiami šiais žodžių perprodukcijos laikais. Beje, Marčėno eseistikoje vienas iš labiausiai man patikusių dalykų yra absoliuti žodžio klausa. Ji autoriui leidžia tiksliai diagnozuoti madingų literatūrinių tendencijų ir autorių negalavimus. O ir šiaip smagiai paimprovizuoti žodžiais – garsais, jų reikšmėmis, atspalviais, niuansais.

Šioje knygos apžvalgėlėje, kuri nepretenduoja į recenziją, o veikiau yra impresija, galioja laisvesnės kūrinio aptarimo taisyklės, pagrįstos bendruoju išpūdžiu. O kadangi „Sakiniai“ man išpūdingi žodžio klausa, pasirinkau keletą pavyzdžių su *garsu*, *girdėjimu*, *gyrimu* – savo semantika ir fonetika panašiais žodžiais, figūruojančiais esė pavadinimuose, savaip atliepiančiais *klausą*. Kilo didelė pagunda pacituoti tuos išraiškingus sakinius, bet susilaukiau, užteks ir pavadinimų: „Kankinuosi, skaitydamas išgarsėjusią knygą“, „Įveikiau išgarsėjusią knygą“, „Skaitant išgirto autoriaus knygą“. Ir koks gi protingas tas Aidas, tas Marčėnas – neįvardija, kas tie išgarsėjusieji, užtat bet kuris skaitantis gali manyti, kad tai parašyta būtent apie jį.

„Sakiniuose“ daug žodžių tinklu bandomų pagauti sapnų. Juos itin sunku užrašyti žodžiais, o tuo labiau sakiniiais, kurie, šiaip ar taip, pretenduoja būti sąmoninga struktūra, kompozicijos ašimi, o sapnas neturi ašies, jis – archajiška, kartais netgi ne žmogiška forma, atspaudas sąmonėje. Ir kai skaitai Marčėno sapnus, jie uždaryti sakiniuose kaip vazonėliuose, užberti sakinio žeme, ir iš jos

kyla ir lapoja keistų spalvų ir kvapų vaizdai, kurių autentiškumą gali įvertinti tik pats autorius – skaitytojas gali tik atspėti, nes jo sapnų patirtis kitokia.

„Ne, neparašysiu, nė nemėginsiu rašyti romano. Niekada neturėjau pirmojo sakinio. Visi mano iškrypę sakiniai turėjo mane. Visi, išskyrus pirmąjį. Kažkas jį turi, Kažkas jį paslėpė nuo manęs“ (290 p., „Vienoraštis 74“). Taip, toks pasiteisinimas priimtinas. Ko nepasakyčiau apie filosofijos profesore, kuri neduoda ramybės poetui su tuo nelemto romano rašymu – pasiūlyčiau romaną parašyti jai. Paprasti žmonės – turgaus prekeiviai ar autobusų vairuotojai – mano, kad romanus rašyti yra grynas juokas, reikia tik gyvenimo patirties. Kadangi tos patirties kiekvienas turime su kaupu, tai būtų tiesiog sarmata neparašyti romano.

Kodėl Marčėnas romano nerašo, klausti vargu ar tikslinga, geriau klausti – o kam Marčėnui jį rašyti? Bet kadangi teisingai paklausti ne visiems išeina, tai Marčėnas ir turi teisintis – kažkas paslėpė sakinį ir panašiai. Čia jau koketavimas, bet kur dėsi, kai nori atrodyti protingas. Bet juk esmė atskleidžia tokios eilutės: „Lėkštą nugalėtojų poeziją rašyti atsisakau – geriau vakarais vietoj tokių eilėraščių rašinėsiu štai tokius sakinukus“ (20 p., „Žirkle“).

O argi nėra lėkšto nugalėtojų romano? Argi ne į tokį strimgalviais laužiasi rašytojai kaip stumbrai ir ūkininkų rapsus?.. Man regis, Marčėnas tai intuityviai suvokia. „Tokie sakinukai“ gelbsti jį nuo romano. Nežinau, ar tai į naudą literatūrai ir pačiam autoriui. Bet tikiuosi.

Sylvia Waugh. Žmogonai dykrose.

Iš anglų kalbos vertė Viltaras Alksnėnas.

– Vilnius, Niekio rimto, 2012

Pirmąsyk su „Žmogonais“ susidūriau 1999 m., „Almai literai“ išleidus šią knygą paaugliams skirtą serijoje „10+“. Vėliau leidykla „Niekio rimto“ 2012 metais išleido šią knygą jau savojoje paaugliams skirtą serijoje „Nerealu“. Tais pačiais metais pasirodė ir antroji knyga – „Žmogonai dykrose“, iliustruota Linos Dūdaitės. Galbūt leidyklai reikėtų keisti pavadinimą, nes kas jau kas, o „Žmogonai“ pretenduoja į pačią rimčiausią literatūrą vaikams – rimčiausią tuo, kad nepataikauja prastam literatūriniam skoniui ir, sakyčiau, priartina prie vaiko antikinės ir biblinės temas – kūrinio ir kūrėjo santykį. Kadangi, kiek prisimenu, Sylvia Waugh yra parašiusi ne vieną „Žmogonų“ knygą, reikia tikėtis, kad leidykla neapsiribos šiomis dvejomis knygomis – beje, puikiai išverstomis ir iliustruotomis – ir išleis galbūt visą „Žmogonų“ ciklą.

„Žmogonai“ – viena iš tų retų knygų, kurių pasaulis, iš pažiūros labai paprastas ir kasdieniškas, turi vieną savybę, kuri apverčia visą realybę aukštytyn kojomis. Kaži kaip jūs reaguotumėt, jei sutikę savo kaimyną, pamatytumėt, kad jo akys – iš sagų, lūpos – išsiuvinėtos, o veido oda – audinys su tam tikro rašto motyvais?.. Iškart įtartumėte, kad čia arba jums su galva, arba su realybe kažkas negerai. Nenuostabu, kad žmogonai ir nesirodo žmonėms – kad nesukeltų tokio įtarimo. Jie pageidauja gyventi ramiai, niekam neužkliūdami ir netrokšta apversti

jūsų realybės – tam jie neturi jokio noro ir tai, kaip bepažiūrėti, labai skiriasi nuo įžūlaus įvairių masinės kultūros veikėjų brovimosi į mūsų realybę. (Neseniai per TV žinias rodė įvykį, nebeatsimenu, su kuo susijusį – su stichine nelaime ar su teroristiniu išpuoliu. Kažkas degė, kažkas sproginėjo, gatvė bėgo išgąsdinti žmonės. Jų būry šmėstelėjo kažkas, kas privertė mane atsibusti. Betmenas!.. Neskrenda, negelbsti žmonių, nekilnoja sunkvežimių, o dumia išgąsdintas. Še kad nori).

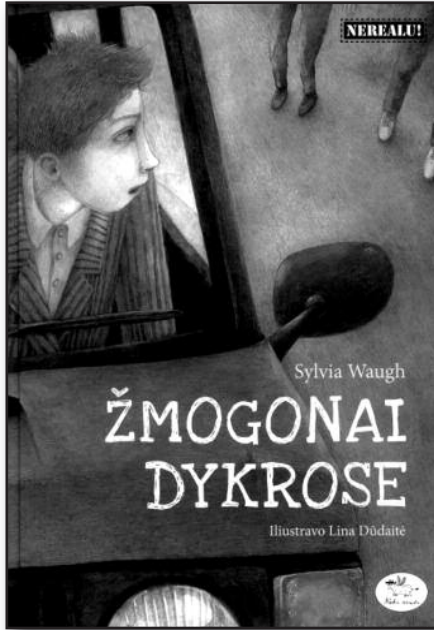
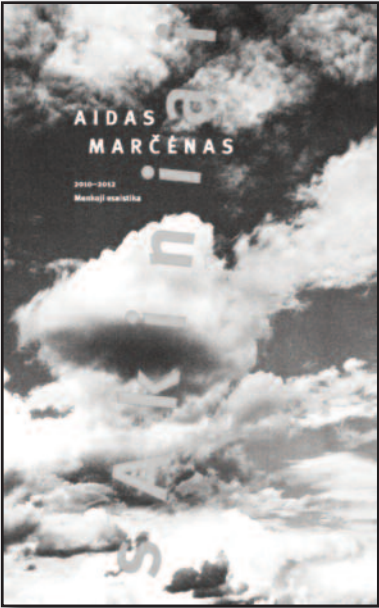
Tai, kad žmogonai nenori rodytis žmonėms, psichologiškai įtikinama ir pagrįsta, nes *kito*, *kitokio* tema, kurią Sylvia Waugh plėtoja savo knygų serijoje, nėra tokia paprasta ir išsprendžiama politiškai korektiškomis priemonėmis, šūkais, tolerancijos skatinimu ir panašiai. *Kitas*, *kitoks* susijęs su baime, kurią kitoniškumas sukelia, su nesaugumu, su praradimo jausmu. *Kitoniškumas* nėra korektiškas, jis – pavojingas, ir žmogonai tai žino. Todėl savo veidus parodo tik tada, kai reikia gintis: pavyzdžiui, kai prie paauglės Aplebos degalinėje prikimba nema-lonus vyrukas, tada ji nusiima šalną ir parodo savo akis. Persigandęs vyrukas pabėga ir paskui visiems pasakoja degalinėje sutikęs zombį. Taigi *kito* savigyna pagimdo legendą apie pabaisą. Arba Subio nuotyčiai: gresiant neišvengiamam pavojui, jis išsigelbsti tik baisiai išgąsdindamas du berniukščius, kurie mano, kad jis yra paprasta lėlė ir nori sudeginti ant laužo.

Vienas iš svarbiausių dalykų knygose apie žmogonus – šeimos ir namų motyvas, tai tiesiog monolitas, nepajudinamas ir nesuskaldomas. Namai, kuriuose gyvena šios didelės skudurinės lėlės, yra kur kas daugiau nei vieta, kurioje gyvenama: tai paslapties tvirtovė, savaip susijusi su amžinybės tema. Juk lėlės nesensta kaip žmonės – jos tik nusidėvi, trūnija, yra ir nutriušta kaip daiktai. Visa žmogonų šeimos struktūra – seneliai Magnusas ir Tulpė, tėvai Džošas ir Vineta, paaugliai vaikai Apleba, Pilbyma ir Subis, dešimtmečiai dvyniai Vimpė ir Pupis ir galiausiai kūdikis Guglė – nesikeičia laikui bėgant, jie visada išlieka to paties amžiaus. (Šioje knygoje visi yra keturiasdešimties, nes būtent prieš tiek laiko juos atgaivino stebuklingosios lėlių siuvėjos Keitės Penšo meilė). Ir kadangi antrojoje ciklo knygoje žmogonams tenka palikti namus ir kraustyti į „dykras“ – atokią kaimo vietovę ir susidurti su naujais iššūkiais, nuoširdžią simpatiją kelia jų tvirtumas, darbštumas, mokėjimas susitaikyti su nepalankiomis sąlygomis ir tikėjimas, kad pavojui

praėjus, jie galės saugiai grįžti namo. „Namo“ – šis žodis magiškas, galingas, galima netgi sakyti, kad jis – žmogonų gyvybė.

Kita vertus, knyga pateikia ir metafizinių klausimų: kas yra gyvybė? Kas verčia judėti ir kvėpuoti skudurines lėles, nors jos nejaucia fizinio skausmo, joms nereikia maisto ir vandens? Kas verčia jas imituoti gyvų žmonių gyvenimą – maišyti pyrago tešlą tuščiame inde, pilstyti arbatą, kurios niekas negeria?.. Kita vertus, ar lėlių ir žmonių skirtumai tokie jau dideli? Toks klausimas kyla ir Albertui Pondui, kuriam tenka laimė išvysti – o paskui visam laikui pamiršti – paslaptinųjų žmogonų šeimą. Jie rašo laiškus, eina į darbą, mezza, siuva, dirba namų ruošos darbus ir triūsia sode, žiūri televizorių, klausosi muzikos, rašo mokslinius straipsnius, rūpinasi pragyvenimu, moka mokesčius ir t. t. Ar žmonės irgi neimituoja dalykų, kurie jiems kaip gyvoms būtybėms atrodytų netinkami?.. Pavyzdžiui, dedasi esą geležiniai ar gintariniai – juk tai bene tas pats, kaip maišyti pyrago tešlą tuščiame inde.

Sąmoningai neminėju daugybės literatūrinių aliuzijų, kurios kyla, kalbant apie žmogaus ir nežmogaus santykių temą. Norėčiau paminėti tik vieną – kad Keitė Penšo net po mirties nepalieka savo kūrinių ir toliau juos globoja ir gelbsti. Skamba gražiai, bet ir pavojingai, nes ši tema – mėgstamas masinės kultūros pyrago kąselis. Bet kol nepamatsime žmogonų, bėgiojančių su betmenais – viskas gerai.

Kultūros kronika

2013 10 03 – 2013 10 31 Auksakalių gildijos galerija „Meno niša“ penktą kartą pristato tarptautinę emalio meno bienalę „Vilnius 2013“. „Meno nišos“ dėka spalio mėnesį Vilnius jau penktą kartą virsta emalio sostine: spalvingas ir perregimas, puošnus ir santūrus, tradicinis ir eksperimentinis, šokiruojantis ir kuklus, įsitaęs ant objektų ir plokštumų emalis vėl žėri galerijoje. Šiais metais parodoje dalyvauja menininkai iš 14 šalių: Baltarusijos, Gruzijos, Ispanijos, Japonijos, Kanados, Latvijos, Lietuvos, Nyderlandų, Prancūzijos, Rusijos, Švedijos, Taivano, Venesuelos, Vengrijos. Autoriai pristato pačius įvairiausius kūrinius, dar kartą įrodę, jog šiai technikai ribų nėra, o įvairiomis spalvomis galerijoje besipuikuojantis emalis mėgstamas tiek menininkų, tiek ir žiūrovų. Panorama – nuo subtiliausių perregimų laumžirgio sparnelių iki betono rėmuose besikeičiančių metų laikų; nuo konceptualaus, drąsaus, ryškaus, tapybiško – iki permatomo, virpančio, subtilaus.

2013 10 18 – 2013 10 26 Vilniuje nuskambės kasmet rengiama GAIDA – pagrindinis ir didžiausias šiuolaikinės muzikos festivalis Lietuvoje. Pripažintas kaip vienas svarbiausių naujosios muzikos forumų Vidurio ir Rytų Europoje, per pastaruosius 10 metų festivalis tapo prestižiniu renginiu ne tik lietuvių, bet ir užsienio šalių žiūrovai, kuri ypatingai aktyviai lankosi festivalio koncertuose. Išskirtinis festivalio GAIDA bruožas – atvirumas visų tradicijų ir visų geografinių platumų muzikai. Festivalis plačiai apžvelgia ir pristato aktualiausius kūrybinius procesus bei naujausias muzikos tendencijas tiek Lietuvoje, tiek Europoje bei pasaulyje. Į festivalį kviečiami žymiausi pasaulio atlikėjai, skamba ypatingos sėkmės sulaukę kūriniai. Svarbi festivalio GAIDA ypatybė yra ta, jog jame neapsiribojama vienos kurios nors krypties šiuolaikine muzika – čia skamba ir simfoninė, ir kamerinė muzika, o taip pat alternatyvioji kūryba, elektroninė, klubinė, eksperimentinė muzika, muzikos teatro pastatymai, multimedijos projektai ir kt.

2013 10 02 – 2013 10 13 vyksta tarptautinis Kauno kino festivalis. Tai vienas labiausiai vertinamų kino festivalių Lietuvoje ir svarbiausias kino renginys Kaune. Jis pristato pasaulyje pripažintus filmus, tačiau kartu ieško ir naujų atradimų. TKKF teikia pirmenybę kūriniams, kuriuose dera meninė kokybė ir ryški socialinė pozicija. Festivalis tęsia tradiciją puoselėti Lietuvos ir Baltijos šalių kiną ir savo žiūrovus džiugina išskirtinėmis premjeromis. 7-ajame festivalyje, kuris Vilniuje vyksta 2013 m. spalio 2–13 dienomis, vaidybiniai filmai rodomi „Plataus kampo“ ir „Tapatumų“ programose. Programos dalys „Muzika, keičianti pasaulį“ ir „Visos mūzos“ tradiciškai pristato įdomią dokumentiką apie meną bei pačius kūrėjus. Šalia pagrindinių programų rodomi ir trumpametražiai filmai, animacija bei retrospektyvos.

Jūratė Statkutė de Rosales

Atkelta iš 6 psl.

Kalba „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas

Azijos. Ši istorija skamba panašiai kaip Vytauto Didžiojo kovos – iš vienos pusės mūšis su totorių Aukso orda prie Vorsklos 1399 m., iš kitos pusės Žalgirio mūšis su germanišku kryžievių ordinu 1410 m.

Ir, kaip sako autorė, kada viskas taip paaiškėjo, tolesnis knygos rašymas jau buvo kaip riedėjimas vieškelio. Atsiskleidė nepaprastai gerai organizuota valstybė, kurią, kaip arkivyskupas pabrėžia, kartais valdė du valdovai bendrai. Jų veikla pasižymėjo ne tik aukštu politikos lygiu, nepaprastai gera administracine tvarka, bet ir stipriomis karinėmis jėgomis. Roma (II a. po Kr.) tuo laiku kovojo su germanų gentimis, todėl su gudais buvo bendri interesai. Tarp Romos ir gudų valstybės (autorė stipriai pabrėžia – v a l s t y b ė s) buvo pasirašomos sutartys. Tose sutartyse gūdai pažadėdavo romėnams tam tikrą skaičių karių su savo vadais. Už tai Roma gudų valstybei mokėdavo. Jei pažadų netesėdavo, prasidėdavo kova su Roma, gūdai puldavo romėnus ir atsiimdavo tai, kas jiems priklausė. Gudų karinė jėga buvo tokia, kad didiesiems mūšiams Roma sutraukdavo visus savo legionus. Mūšiai pasibaigdavo tai vienu, tai kitu pergale. Gūdai laimėjo Abrito mūšį (252 m. po Kr.), Adrianopolio (378 m.), o romėnai sutriuškino gudus 268 m. Nišo mūšyje. Kita svarbi pergalė prieš gudus – 333 m. Gūdai, vedami Alarikio, 410 m. užėmė Romą. Dar ir dabar Ispanijoje, karo mokyklose studijuojamas gudų kavalerijos judėjimas.

Gudų valstybė (autorė vėl pabrėžia – v a l s t y b ė) buvo kur kas senesnė už Romos valstybę. Atsirasti teorijai, kad gūdai buvo germanai, pagrindinis argumentas buvo vyskupo Ulfilos biblija – Šventojo Rašto vertimas į germanų – gudų kalbą. XVIII a. antroje pusėje švedų kalbininkas Johanas Ihrė (Johan Ihre) įrodė, kad tame vertime didžiąją persvarą turi germanų kalba. Nuo tos akimirkos visi gūdai buvo priskirti germanams be jokių nagrinėjimų. Pasirodo, užteko vieno šaltinio – Ulfilos biblijos. Prasidėjo klaidingi Jordano istorijos vertimai: gudus pavadino germanais, o tikruosius gudus – baltais. Nuo tada pasidarė nežmo-

niška painiava. Autorė sako, kad niekas nepagalvojo, kad Jordanas rašė 551 m., kai germanai dar buvo tik pirmo plėtimosi stadijoje, o baltai tuomet valdė žemes nuo Baltijos jūros iki Juodosios jūros, visą Italiją, Sicilijos salą, Ispaniją ir Pietų Prancūziją. Reikia išivaizduoti, kokia tai buvo galybė. Ir viską valdė vienas karalius.

Trečią knygų dalį autorė pradės Romos užėmimu 410 m. ir gudų atvykimu į Ispaniją. Medžiagos yra labai daug, reikia ją taip susisteminti, kad skaitytojui būtų viskas aišku. Ispanijoje tuometiniai gūdai buvo labai sąžiningi „legalistai“. Jie kiekvieną žemės gabalėlį, jei tik perleisdavo kitam savininkui, viską legaliai surašydavo. Todėl turime to laikotarpio suklasifikuotus pačių ispanų vardus, vietas ir datas. Šiuo metu Jūratės Statkutės de Rosales didžiausia svajonė, kad atsirastų geras lietuvis kalbininkas, kuris nuvažiuotų į Kastiliją ir visa tai surinktų iš archyvų. Gal tai būtų akstinas jaunimui daugiau domėtis baltų priešistorė ir tęsti autorės darbus.

Po visų kalbų knygos „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ autorė Jūratė Statkutė de Rosales buvo sveikinama artėjančios gimimo dienos proga. Pirmasis didžiulę puokštę gėlių įteikė dokumentinio filmo apie autorę kūrėjas Stasys Petkus, sveikino „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, Lietuvai pagražinti draugijos tarybos narys Jonas Ivoška dar skyrė savo kūrybos eilėraštį. Autorė sveikino iš Californijos atvykusi Angelė Nelsienė (viena žymiausių Lietuvos išeivijos moterų), Sausio 13-osios nukentėjusiųjų draugijos pirmininko pavaduotojas Algirdas Šukys, žurnalistai, giminės, artimieji, jos darbų gerbėjai ir skaitytojai. Dokumentinio filmo „Jūratė Statkutė de Rosales. Pasišventusi senajai protėvių istorijai ir Lietuvai“ autoriui ir režisieriui Stasiui Petkui taip pat nepagailėta gražių gėlių, juolab tą pačią dieną gimusiam.

Jūratei Statkutei de Rosales ir Stasiui Petkui dar reikėjo nemažai padirbėti, vienam pasirašant ant daugybės nupirktų knygų, o kitam – ant filmo kopijų. □